

Stereotipurile studenților români despre studenții din Republica Moldova care își fac studiile în România

Victoria Babeș

Facultatea de Sociologie și Asistență Socială

Începând cu 1990, în fiecare an în universitățile din România se înscriu la studii noi generații de tineri din Republica Moldova. Reușita acestora depinde într-o oarecare măsură și de procesele de integrare, de adaptare într-un mediu nou și de comunicare cu studenții români. Aceste procese au loc în funcție de percepția și imaginea pe care o au cei cu care interacționează. Iată de ce consider că „imaginile din mintea” studenților români – stereotipurile – despre studenții de peste Prut se formează în funcție de procesul de interacțiune și comunicare interpersonală.

Mi-am propus să studiez stereotipurile studenților români despre studenții din Republica Moldova, care își fac studiile în România. Ideea studiului vine din experiența trăită timp de patru ani în mediul universitar românesc. În această perioadă, am observat că unii prieteni și colegi, care nu au mai cunoscut direct până la acea vreme tineri din Republica Moldova, dețineau informații schematice și adesea eronate despre aceștia. Respectiv, ei aveau și o imagine mai puțin favorabilă, comparativ cu cei care au avut contacte sociale cu tineri basarabeni. Scopul lucrării constă în evidențierea rolului comunicării interpersonale în diminuarea stereotipurilor despre studenții basarabeni, care învață în România.

Introducere

Cercetări asemănătoare au fost realizate în cadrul unor programe bilaterale, dată fiind încheierea unui protocol de colaborare între ministerele de resort privind schimbul de studenți, masteranzi și doctoranzi, care încuraja efectuarea unor investigații de acest gen. Rezultatele celor mai relevante studii în acest domeniu au fost prezentate în 1999, cu ocazia organizării la Cluj-Napoca a mesei rotunde „Comunicarea

și mobilitatea studenților”, prin concursul și sprijinul financiar al Programului East East al Fundațiilor SOROS din Republica Moldova și al Fundației pentru o Societate Deschisă, Filiala Cluj-Napoca din România. La aceste lucrări au participat reprezentanți din mediul universitar din România și din Republica Moldova, profesori și studenți, precum și ministrul Educației de la Chișinău, prof. univ. dr. hab. Anatol Gremalschi, și omologul său, prof. univ. dr. Andrei Marga. Așadar, la întâlnirile

organizate cu această ocazie au fost făcute publice rapoartele de cercetare privind comunicarea dintre studenții moldoveni și români, probleme de integrare și adaptare. Rezultatele prezintă deopotrivă o imagine nefavorabilă a studenților moldoveni, datorată, în special, primelor generații de tineri de peste Prut care au venit să-și continue studiile în România. Pe de altă parte, imaginea negativă a studenților basarabeni rezultă și din enclavizarea și pasivitatea de integrare a acestora în rândul studenților români. Cercetările s-au desfășurat în diferite centre universitare și au inclus în eșantion studenți români, studenți din Republica Moldova și profesori universitari din ambele state (vezi *Comunicarea și mobilitatea studenților*. Chișinău. Editura ARC, 1999).

La comanda Ministerului Educației și Cercetării din România, în anul 2001 : s-a realizat un studiu amplu pe această temă, dar rezultatele integrale ale acestuia nu au fost date publicității. Totodată, o serie de microcercetări pe aceeași temă au fost realizate cu ocazia elaborării lucrărilor de licență ale unor studenți din Republica Moldova, aflați la studii în România.

Obiective și ipoteze

Cercetarea de față are la bază ipoteza că dacă studenții români au cunoscut nemijlocit (direct) studenți din Republica Moldova, atunci imaginea lor despre aceștia este mai favorabilă ; dacă nu au cunoscut direct studenți din Republica Moldova, atunci imaginea lor despre aceștia este mai puțin favorabilă. Prin variabila „a cunoaște nemijlocit (direct)” s-a avut în vedere, în primul rând, interacțiunea și comunicarea, dar și crearea de relații interpersonale. Variabila „imagine”, în cazul

de față, presupune trăsăturile psihomorale, pozitive sau negative, atribuite studenților din Republica Moldova. Prin conceptul „studenți români” se au în vedere persoanele care își fac studiile într-o instituție de învățământ superior și care s-au născut și au domiciliul stabil în România. Conceptul „studenți din Republica Moldova” include persoane care își fac studiile într-o instituție de învățământ superior din România și sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

Pornind de la această ipoteză, mi-am propus să stabilesc care sunt stereotipurile pozitive și negative ale studenților români despre studenții din Basarabia. La fel, să evidențiez rolul comunicării și al relațiilor interpersonale în formarea stereotipurilor. Am presupus că relațiile interpersonale legate între studenții români și studenții basarabeni oferă o cunoaștere mai profundă și o imagine mai reală a caracteristicilor psihomorale ale acestora. Studenții români care nu au cunoscut studenți basarabeni pot deține însă informații eronate despre aceștia, provenite, de obicei, din mass-media. Alice H. Eagly (1987) a studiat stereotipurile din chiar acest punct de vedere – influența mass-media în formarea stereotipurilor. Studiul relevă faptul că, dacă un observator nu cunoaște decât foarte puține lucruri despre o țară dată, dacă are puține ocazii să interacționeze cu cetățenii ei, comportamentele observate vor fi numai cele atenționate de mass-media despre populația acestei țări (Bourhis și Leyens, 1994/1997, 121). În acest sens, stereotipurile deținute de studenții români pot fi generale, care nu se referă la studenți, ci la toți cetățenii Republicii Moldova.

Prin acest studiu au fost analizate stereotipurile contextuale, și nu cele generale. Gerard Kleinpenning și Louk Hagender (1991), experimentând pe grupuri de studenți și elevi din Olanda (N = 1694), au ajuns la concluzia că determinarea

stereotipurilor etnice contextuale constituie un predictor mai bun decât măsurarea stereotipurilor etnice generale, pentru evaluarea contactelor interetnice. Stereotipurile etnice contextuale se referă la comportamentul membrilor unui grup etnic într-o situație specifică de rol : ca partener marital, ca vecin de locuință, ca prieten etc., în timp ce stereotipurile etnice generale au în vedere caracteristicile (auto)atribuite grupului etnic, indiferent de situația concretă în care acestea se manifestă. Cercetările lui Cantor, Mischel și Schwartz (1982) au relevat că stereotipurile despre „persoanele în situații” oferă mai multe informații privind comportamentul efectiv decât stereotipurile generale (Chelcea, 1994, 195).

Comunicarea interpersonală reprezintă o condiție majoră în interacțiunea dintre membrii a două grupuri. Gordon W. Allport (1954) impune această condiție, considerând că doar astfel membrii grupurilor pot face schimb de informații, care vor scoate la lumină asemănările dintre aceștia, stimulând astfel atracția interpersonală și atenuând sau eliminând informațiile eronate – stereotipurile. Însă relațiile interpersonale sau simplul contact dintre membrii acestor grupuri nu reprezintă un panaceu în eliminarea stereotipurilor. Stereotipurile nu sunt doar simple erori, ele au la bază

și un „sâmbure de adevăr”. Această ipoteză (*kernel of truth*) sugerează faptul că în structura stereotipurilor se găsește și un nucleu de adevăr, „chiar dacă ele constituie exagerări și depășesc realitatea” (Leyens, Yzerbit și Schadron, 1996, *apud* Chelcea, 1998, 264).

Metoda

Participanții și designul cercetării. Au fost investigați 106 studenți (59 studenți și 47 studente) din patru unități de învățământ superior din București, cu profiluri diferite : Universitatea din București (Facultatea de Litere), Academia Tehnică Militară (Facultatea de Electronică), SNSPA (Facultatea de Științe Politice) și Universitatea Tehnică de Construcții București (Facultatea de Construcții Civile, Inginerie Urbană și Tehnologie). Alegerea studenților din cadrul Facultății de Construcții (N = 51) a fost intenționată, deoarece aceștia, fiind abia în primul an de studiu, aveau mai puține șanse de a cunoaște studenți din Republica Moldova. În afară de aceasta, în anul lor nu erau înscriși studenți basarabeni. Celelalte persoane chestionate au fost alese din anul trei sau patru de studiu și de la facultăți unde erau înscriși și studenți din Republica Moldova. Deși

Tabelul 1. Structura pe vârste și sexe a lotului investigat

	Litere			Electronică			Științe Politice			Construcții		
	M	F	T	M	F	T	M	F	T	M	F	T
Între 17 și 19 de ani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	4	13
Între 20 și 24 de ani	4	13	17	14	-	14	7	12	19	22	20	38
Între 25 și 29 de ani	1	2	3	-	-	-	2	-	2	-	-	-
Peste 29 de ani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Total	5	15	20	14	-	14	9	12	21	31	20	51

nereprezentativi ca număr, subiecții de la Facultatea de Electronică (N = 14) prezintă un interes deosebit în cadrul cercetării, deoarece toți au prieteni studenți din Republica Moldova și majoritatea (N = 12) se întâlnesc cu ei în fiecare zi (dat fiind faptul că locuiesc în același cămin). O mare parte dintre persoanele chestionate (N = 88) au vârsta cuprinsă între 20 și 24 de ani și provin dintr-un mediu urban (N = 99). Repartiția pe facultăți, grupe de vârstă și pe sexe este prezentată în tabelul 1.

Procedura. S-a aplicat tehnica chestionarului care a fost dat studenților în cursul lunii aprilie 2005. Completarea chestionarelor a durat 10-15 minute (au fost și refuzuri de participare).

Instrumentul de investigare. Chestionarul aplicat subiecților cuprinde „Inventarul de atribute etnice”, care este compus din 35 de adjective bipolare (calități și defecte), urmat de câteva întrebări închise, care stabilesc gradul de relaționare între studenții români și cei din Republica Moldova (anexa A). Cele 35 de perechi de calități și defecte psihomorale trebuiau apreciate astfel: în ce proporție (0-25%; 26-50%; 51-75%; 76-100%) se regăsesc la studenți în general, indiferent de naționalitate, etnie sau rasă, și la studenții din Republica Moldova, care își fac studiile în România. Întrebările de la sfârșitul chestionarului vizează împărțirea eșantionului în două grupuri de subiecți: studenți români care au cunoscut tineri basarabeni și studenți care nu au avut un contact social cu aceștia din urmă.

Inventarul de atribute etnice a fost elaborat de către Septimiu Chelcea și utilizat în 1994 în *Cercetarea psihosociologică a autostereotipului etnic al studenților români* (Chelcea *et al.*, 1998, 272). În elaborarea instrumentului s-a ținut cont de abordarea *ratio*, care, în prezent, este privilegiată în

măsurarea stereotipurilor etnice (Chelcea, 2004, 379). Clark McCauley și Cristopher L. Stitt (1978), cei care au propus procedeul diagnostic *ratio*, au pornit de la ideea că stereotipurile nu sunt imagini încremenite despre grupul-țintă în întregul lui, după principiul „totul sau nimic”, iar estimarea procentajelor membrilor grupului care posedă o anumită caracteristică poate oferi date mai aproape de adevăr. În abordarea *ratio* se cere subiecților să estimeze care este proporția persoanelor din grupul țintă care posedă caracteristicile avute în vedere. Probabilitatea ca membrii unui grup să posedă o trăsătură psihomorală se raportează la probabilitatea ca și alt grup etnic să aibă aceeași caracteristică într-o proporție mai mare, mai mică sau egală. Cele două grupuri luate în discuție pot fi: două națiuni, două minorități etnice, două comunități religioase. Dar – așa cum au procedat Gerard H. Kleinpenning și Louk Hagendoorn (1991) – poate fi comparat și cu omenirea, în general. Inventarul de atribute etnice (Chelcea, 2004, 380) conține trăsături psihomorale, autoatribuite de români drept caracteristici, așa cum a rezultat din răspunsurile la întrebarea deschisă privind caracteristicile psihomorale ale românilor, inclusă într-un sondaj de opinie reprezentativ la nivel național (Abraham și Andreescu, 1994, 119-123).

Inventarul de atribute etnice a fost aplicat pe un lot de 236 de studenți români, pentru a studia autostereotipurile etnice ale acestora față de stereotipurile oamenilor în general (Chelcea și Moțescu, 1996, 65-76). Rezultatele arată că autoimaginea românilor este formată dintr-un stereotip etnic pozitiv ce cuprinde 30 de calități psihomorale, precum și un stereotip etnic negativ, constituit din nouă defecte psihomorale. Dintre acestea, cele clasate pe primele locuri au fost: „toleranță față de străini”, „colectivism”, „ospitalitate” și

„vitejie”, pe de o parte, și „dezorganizare”, „nechibzuință”, pe de altă parte. Cercetarea a evidențiat faptul că autoimaginea etnică este condiționată de factori tradițional-istorici, de mediul de rezidență, de gradul de cultură (nivel de instruire), precum și de unele caracteristici personale. Autostereotipul etnic al tinerilor români evidențiază tendința accentuată de atribuire a unor calități psihomorale propriului grup etnic, ceea ce semnifică existența la tinerii anchetați a unei accentuate tendințe de favorizare a *in-group*-ului. Astfel, datele cercetării au susținut ipoteza atribuirii de caracteristici mai favorabile membrilor *in-group*-ului.

Rezultatele

Prelucrarea datelor. Rezultatele obținute au fost prelucrate statistic cu ajutorul programului SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*). Cele patru clase ale scalei au fost ponderate, calculându-se astfel mediile ponderate, deviația standard și diferența dintre medii, *Testul T* și *Testul Wilcoxon*. Din datele prelucrate s-au selectat și întocmit pentru fiecare grup¹ câte un tabel care cuprinde atribute bipolare și diferențele semnificative ale mediilor ponderate obținute pentru calitățile psihomorale atribuite studenților basarabeni de fiecare grup de subiecți, față de studenți,

în general. Pe baza analizei acestora s-au realizat două tabele sintetice pe lot, unul cuprinzând toate atributele pozitive, iar celălalt, atributele negative, păstrându-se în același timp atributele pe grupuri. Aceste date conturează stereotipul atribuit studenților din Republica Moldova față de studenți, în general, și facilitează analiza comparativă a rezultatelor obținute pe grupurile formate. S-a realizat și o ierarhizare a atributelor bipolare pe întregul lot, respectiv caracteristici psihomorale pozitive și negative, după numărul de atribuire pe grupuri de subiecți. Aceste rezultate se referă la lotul de subiecți investigat, sunt sugestive, nu reprezentative la nivel național.

Prezentarea datelor. În conformitate cu ipoteza cercetării, lotul de subiecți a fost împărțit în două grupuri, în funcție de condiția dacă cunosc sau nu studenți din Republica Moldova, care își fac studiile în România. Primul grup (codificat cu 1), care nu a cunoscut nemijlocit studenți basarabeni, este format din tineri de la Facultatea de Construcții, 38 la număr, dintr-un total de 51. Al doilea grup (codificat cu 2), care cunoaște studenți din Republica Moldova, cuprinde subiecți (N = 68) de la toate cele patru facultăți: 20 de studenți de la Facultatea de Litere, 14 de la Facultatea de Electronică, 21 de la Facultatea de Științe Politice și 13 de la Facultatea de Construcții. Acest din urmă

Tabelul 2. Subiecți care cunosc studenți basarabeni întrucât sunt colegi de facultate și/sau prieteni

Facultatea	Grupul 2a (N = 21) Cunosc studenți din RM doar în rol de colegi de facultate	Grupul 2b (N = 47) Au prieteni studenți din RM
Litere	10	10
Electronică	–	14
Științe Politice	11	10
Construcții	–	13
Total	21	47

grup a mai fost împărțit în două subgrupuri: un subgrup de subiecți (codat cu 2a), care cunosc studenții basarabeni doar întrucât sunt colegi de facultate, și alt subgrup (codat cu 2b), care îi are ca prieteni pe aceștia (tabelul 2). Astfel, analiza datelor s-a făcut ținând cont și de aceste subgrupuri pentru a vedea dacă există vreo diferență în funcție de intensitatea relațiilor interpersonale. Diviziunea grupului 2 prezintă interes și pentru faptul că decalajul dintre numărul subiecților încadrați în aceste grupuri (1, 2a și 2b) nu mai este atât de mare.

Așa cum rezultă din analiza datelor, stereotipul atribuit studenților din Republica Moldova față de studenți (în general) este alcătuit (pe baza diferențelor semnificative dintre medii ponderate), după cum urmează: din patru calități psihomorale pozitive și patru negative (atribuite de grupul 1, format din subiecți care nu cunosc studenți din Republica Moldova), din patru calități și nici un defect (grupul 2a) și din opt calități și un defect (grupul 2b). Dat fiind faptul că numărul de subiecți chestionați este doar de 106 persoane, în interpretarea rezultatelor s-au admis și valori cu nivel de semnificație $p < 0,09$ față de $p < 0,05$, stabilit prin convenție.

Stereotipurile pozitive. Subiecții care nu cunosc studenți din Republica Moldova (grupul 1) le atribuie acestora patru calități cu semnificații cuprinse între $-0,56$ și $-1,00$: „gata să-i ajute pe alții” $-0,56$ ($p < 0,051$), „au demnitate națională” $-1,00$ ($p < 0,003$), „recunoscători” $-1,00$ ($p < 0,009$), „modești” $-0,77$ ($p < 0,026$) (tabelul 3).

Primele două calități se găsesc și la subgrupurile 2a și 2b, însă cu scoruri mai puțin pronunțate. În schimb, sunt identificate încă șase calități cu diferențe semnificative cuprinse între $-0,38$ și $-0,63$. Astfel, cei care au contact direct cu studenții din Republica Moldova, deși au atribuit mai multe calități acestora, au stereotipuri pozitive mai slab conturate față de cei care nu au cunoscut studenți de peste Prut.

Se poate observa că stereotipul pozitiv, atribuit de grupul 2b, ce cuprinde subiecți pentru care studenții din Basarabia le sunt prieteni, este format din mai multe calități pozitive (opt) față de stereotipul atribuit de grupul 2a (patru calități). După numărul de atribuiri, două calități – „au demnitate națională” și „gata să-i ajute pe alții” – sunt alese de toate grupurile; altele două – „recunoscători” și

Tabelul 3. Stereotipuri pozitive, atribuite studenților din Republica Moldova (față de oameni în general) de către grupurile 1, 2a și 2b, după numărul de atribuiri

Calități psihomorale pozitive (atribute)	Diferențe semnificative între medii ponderate			Atribuiri
	Grupul 1 (N = 38)	Grupul 2a (N = 21)	Grupul 2b (N = 47)	
Gata să-i ajute pe alții	-0,56	-0,83	-0,44	Toate grupurile
Au demnitate națională	-1,00	-0,58	-0,41	
Recunoscători	-1,00		-0,71	Două din trei grupuri
Prietenoși		-0,40	-0,52	
Curajoși		-0,42		Un grup din trei
Modești	-0,77			
Ospitalieri			-0,38	
Viteji			-0,63	
Religioși			-0,52	
Calmi			-0,55	

„prietenosi” – de două grupuri ; celelalte șase calități – „curajoși”, „modești”, „ospitalieri”, „viteji”, „religioși”, „calmi” – de un singur grup.

În tabelul 4 sunt clasate pe primele trei locuri calitățile psihomorale pozitive atribuite studenților basarabeni de către grupurile 1, 2a și 2b. Astfel, pe primul loc se înscriu calitățile „au demnitate națională”, „recunoscători” și „gata să-i ajute pe alții” (cu diferențe semnificative între mediile ponderate cuprinse între valorile -1,00 și - 0,71). Pe locul doi – „modești”, „au demnitate națională” și „viteji” (diferențe semnificative cuprinse între - 0,77 și - 0,58), iar pe locul trei – „gata să-i ajute pe alții”, „curajoși” și „calmi” (diferențe semnificative cuprinse între - 0,56 și - 0,42).

Stereotipurile negative. Rezultatele pentru calitățile psihomorale negative sunt

prezentate în funcție de grupurile amintite mai sus. Primul grup atribuie patru defecte, iar grupul 2b – unul singur (tabelul 5). Subiecții chestionați care nu cunosc tineri din Republica Moldova (grupul 1, N = 38) le atribuie acestora defecte cu diferențe semnificative cuprinse între - 1,00 și - 0,59: „violenți” – 0,94 ($p < 0,023$), „tradiționaliști” – 1,00 ($p < 0,089$), „lași” – 0,59 ($p < 0,028$) și „lipsiți de demnitate națională” – 0,60 ($p < 0,07$).

Se poate observa faptul că, printre atributele conferite de către primul grup, iese în evidență antinomia atributelor bipolare – „au demnitate națională” (- 1,00) (tabelul 3) și „lipsiți de demnitate națională” (- 0,60) – ambele prezente. Totuși, atributul „au demnitate națională” are o diferență semnificativă mai pronunțată, iar nivelul de semnificație este $p < 0,003$

Tabelul 4. Stereotipuri pozitive, atribuite studenților din Republica Moldova (față de oameni în general) de către grupurile 1, 2a și 2b, clasate pe primele trei locuri

Grupuri	I	II	III
Grupul 1 (N = 38)	Au demnitate națională (-1,00) Recunoscători (-1,00)	Modești (-0,77)	Gata să-i ajute pe alții (-0,56)
Grupul 2a (N = 21)	Gata să-i ajute pe alții (-0,83)	Au demnitate națională (-0,58)	Curajoși (-0,42)
Grupul 2b (N = 47)	Recunoscători (-0,71)	Viteji (-0,63)	Calmi (-0,55)

Tabelul 5. Stereotipuri negative, atribuite studenților din Republica Moldova (față de oameni în general) de către grupul 1, 2a și 2b

Calități psihomorale negative (atribute)	Diferențe semnificative între medii ponderate		
	Grupul 1 (N = 38)	Grupul 2a (N = 21)	Grupul 2b (N = 47)
Violenți	-0,94		
Tradiționaliști	-1,00		
Lași	-0,59		
Lipsiți de demnitate națională	-0,60		
Nechibzuiți			-0,50

($t = -3,376$), față de $p < 0,07$ ($t = -2,449$) pentru „lipsiți de demnitate națională”.

Pentru cele două subgrupe, 2a și 2b, nu se înregistrează decât un singur stereotip negativ – „nechibzuiți” ($p < 0,026$) – atribuit de subiecții care au prieteni studenți din Republica Moldova. Astfel, rezultatele arată, conform ipotezei, că stereotipul negativ este mult mai bine conturat în cazul grupului de subiecți care nu au contact cu studenții basarabeni.

Prezentate într-o ordine descrescătoare a diferențelor semnificative între medii ponderate, calitățile psihomorale negative care se evidențiază cel mai mult sunt „tradiționaliști” ($-1,00$) și „violenți” ($-0,94$) (tabelul 6).

Tabelul 6. Stereotipuri negative, atribuite studenților din Republica Moldova (față de oameni în general) de către grupul 1, 2a și 2b, prezentate ierarhic

Calități psihomorale negative	Diferențe semnificative
Tradiționaliști	-1,00
Violenți	-0,94
Lipsiți de demnitate națională	-0,60
Lași	-0,59
Nechibzuiți	-0,50

O altă latură a analizei datelor este legată de vizitarea Republicii Moldova, factor ce poate permite subiecților o cunoaștere și observare directă a oamenilor de acolo (tabelul 7). Astfel, dintre subiecții care nu cunosc studenți moldoveni, doar trei au ajuns pe malul stâng al Prutului. Iar dintre subiecții care au avut contact nemijlocit cu studenții basarabeni, doar opt persoane au vizitat Republica Moldova.

La întrebarea, dacă își doresc să viziteze Republica Moldova, 24 dintr-un

Tabelul 7. Studenți din grupul 1 și 2, care au vizitat sau nu Republica Moldova

		Cunoașteți studenți din RM care își fac studiile în România?		Total
		Da	Nu	
Ați vizitat vreodată Republica Moldova?	da	8	3	11
	nu	60	35	95
Total		68	38	106

total de 38 de subiecți ai grupului 1, care nu cunosc studenți basarabeni, și-ar dori să viziteze Republica Moldova. La fel și majoritatea subiecților din grupul 2 (47 dintr-un total de 68) și-ar dori să treacă granița de est (tabelul 8).

Tabelul 8. Studenți din grupul 1 și 2, care își doresc sau nu să viziteze Republica Moldova

		Cunoașteți studenți din RM care își fac studiile în România?		Total
		Da	Nu	
Ați dori să vizitați RM?	da	47	24	71
	nu	21	14	35
Total		68	38	106

Prezentarea datelor după grupuri de facultăți, nu schimbă mult situația. Acest tip de grupare vine și ca o metodă de control pentru prima analiză. În funcție de aceasta se obțin patru grupuri de subiecți, fiecare deosebindu-se de celelalte prin anumite caracteristici specifice (figura 1).

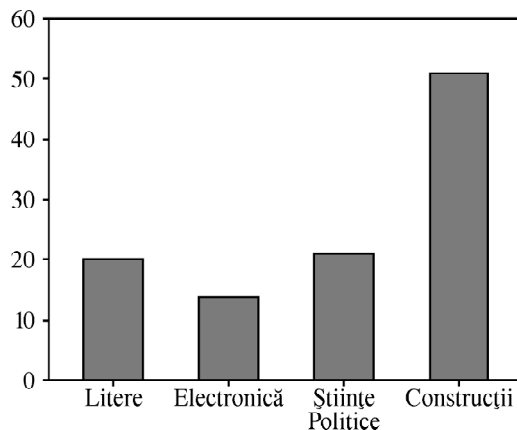

Figura 1. Prezentarea subiecților după facultăți

Toți subiecții de la Facultatea de Litere ($N = 20$) cunosc studenți din Republica Moldova, dar numai jumătate ($N = 10$) au și prieteni, iar frecvența întâlnirilor cu aceștia este dispersată în funcție de cele patru cazuri (în fiecare zi, de câteva ori pe săptămână, de câteva ori pe lună, alte situații) (figura 2). Subiecții de la Facultatea de Electronică ($N = 14$) se delimitează de celelalte trei grupuri prin faptul că toți sunt de sex masculin, au prieteni studenți din Republica Moldova, și majoritatea ($N = 12$) se întâlnesc cu aceștia în

fiecare zi. Subiecții de la Facultatea de Științe Politice se aseamănă prin caracteristici cu grupul de la Facultatea de Litere: 11 subiecți din 21 au prieteni studenți basarabeni, iar frecvența întâlnirilor este centrată mai mult pe categoria „de câteva ori pe săptămână”. Lotul de subiecți de la Facultatea de Construcții se delimitează de celelalte trei prin număr ($N = 51$) și prin faptul că majoritatea ($N = 38$) nu cunosc studenți din Republica Moldova.

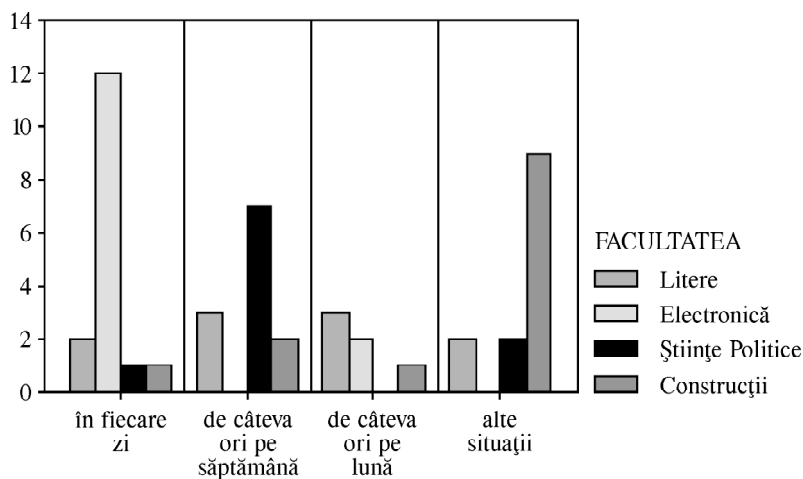

Figura 2. Frecvența întâlnirilor cu studenții din Republica Moldova

Așa cum rezultă din analiza datelor, stereotipul atribuit studenților din Republica Moldova față de studenți în general, de către lotul de subiecți, împărțit pe facultăți, este alcătuit după cum urmează: trei calități psihomorale pozitive și nici un defect (subiecții de la Facultatea de Litere); zece calități și nici un defect (studenții de la Facultatea de Electronică); trei calități și nici un defect (studenții de la Facultatea de Științe Politice); trei calități și cinci defecte (grupul de subiecți de la Facultatea de Construcții).

În tabelul 9 sunt prezentate stereotipurile pozitive ale studenților din Republica Moldova. Astfel, studenții de la Facultatea de Electronică atribuie zece calități (cele mai multe), iar studenții de la celelalte facultăți atribuie doar câte trei calități.

Calitatea psihomorală „au demnitate națională” este atribuită de trei din patru grupuri. Acest atribut a fost conferit și de

grupurile 1, 2a și 2b (tabelul 3). Diferența semnificativă între mediile ponderate pentru această calitate este cuprinsă între $-0,91$ și $-0,62$, grupul de la Facultatea de Electronică având cel mai mare scor ($-0,91$). Calitățile „gata să-i ajute pe alții”, „recunoscători” și „curajoși” au fost atribuite de două grupuri din patru, iar diferențele semnificative se cuprind între $(-1,33$ și $-0,46)$. Pentru atributul „curajoși”, conferit de subiecții de la Facultatea de Electronică, scorul de diferență este puternic semnificativ $-1,33$ ($t = -4,69$, $p < 0,001$), atingând cota cea mai mare pentru stereotipurile pozitive. Celelalte calități „ospitalieri”, „hotărâți”, „prevăzători”, „viteji”, „altruști”, „optimiști”, „neprefăcuți”, „calmi”, „prietenoși”, „modești” sunt atribuite de un singur grup și au scoruri cuprinse între $-0,92$ și $-0,43$. Stereotipul pozitiv cel mai puternic conturat este cel atribuit de studenții de la Facultatea de

Tabelul 9. Stereotipuri pozitive (după numărul de atribuirii) pentru studenții din Republica Moldova (față de oameni în general), atribuite de către lotul de subiecți, grupat pe facultăți

Calități psihomorale pozitive (atribute)	Diferențe semnificative între medii ponderate				Atribuirii
	Litere	Electronică	Științe Politice	Construcții	
Au demnitate națională	-0,69	-0,91		-0,62	Trei grupuri din patru
Gata să-i ajute pe alții	-1,10		-0,50		Două grupuri din patru
Recunoscători		-0,78		-0,81	
Curajoși		-1,33	-0,46		
Ospitalieri	-0,63				
Hotărâți		-0,89			
Prevăzători		-0,83			
Viteji		-0,92			
Altruști		-0,43			
Optimiști		-0,43			
Neprefăcuți		-0,50			
Calmi		-0,50			
Prietenoși			-0,43		
Modești				-0,55	

Tabelul 10. Calități psihomorale pozitive (clasate pe primele trei locuri) pentru studenții din Republica Moldova (față de oameni în general) atribuite de către lotul de subiecți, grupat pe facultăți

Grupul	I	II	III
Litere	Gata să-i ajute pe alții (-1,10)	Au demnitate națională (-0,69)	Ospitalieri (-0,63)
Electronică	Curajoși (-1,33)	Viteji (-0,92)	Au demnitate națională (-0,91)
Științe Politice	Gata să-i ajute pe alții (-0,50)	Curajoși (-0,46)	Prietenosi (-0,43)
Construcții	Recunoscători (-0,81)	Au demnitate națională (-0,69)	Modești (-0,55)

Electronică: cinci din cele zece atribute au diferențe semnificative mai mari de -0,80. Cel mai slab conturat apare stereotipul pozitiv atribuit de către studenții de la Facultatea de Științe Politice, diferențele semnificative fiind cuprinse între -0,50 și -0,43.

În tabelul 10 sunt prezentate un număr de opt calitățile psihomorale pozitive, ce se clasează pe primele trei locuri: pe primul loc – „gata să-i ajute pe alții”, „curajoși”, „recunoscători” (cu diferențe semnificative între medii ponderate cuprinse între -1,33 și -0,50); pe locul doi – „au demnitate națională”, „viteji”, „curajoși” (diferențe semnificative cuprinse între -0,92 și -0,46); pe locul trei – „ospitalieri”, „au demnitate națională”, „prietenosi”, „modești” (diferențe semnificative cuprinse între -0,91 și -0,43). Se poate observa că în fiecare clasă scorul maxim al diferenței între mediile ponderate îl deține calitatea atribuită de studenții de la Facultatea de Electronică.

Primele cinci calități psihomorale pozitive atribuite studenților din Republica Moldova față de studenți în general, de către întregul lot de subiecți (N = 106), structurat pe facultăți, conturează un stereotip pozitiv bine structurat, cu diferențe semnificative între medii, cuprinse între -1,33 și 0,89 (tabelul 11).

Tabelul 11. Stereotipuri pozitive (constituite din primele cinci calități) pentru studenții din Republica Moldova (față de oameni în general), atribuite de către lotul de subiecți, grupat pe facultăți

Calități psihomorale pozitive (atribute)	Diferențe semnificative
Curajoși	-1,33
Gata să-i ajute pe alții	-1,10
Viteji	-0,92
Au demnitate națională	-0,91
Hotărâți	-0,89

În cazul stereotipurilor negative, doar studenții de la Facultatea de Construcții atribuie calități psihomorale negative (tabelul 12).

Cele patru defecte atribuite au nivelul de semnificație $p < 0,05$, iar diferențele semnificative sunt cuprinse între -1,00 și -0,50. De remarcat este faptul că din cadrul grupului de subiecți de la Facultatea de Construcții (N = 51), face parte grupul 1 (N = 38), care cuprinde subiecți ce nu au cunoscut studenți din Republica Moldova. În rezultatele analizei pe grupuri de facultăți, stereotipul negativ obținut nu diferă foarte mult de stereotipul negativ al grupului 1 (tabelul 5). Calitățile psihomorale negative – „violenți”, „tradiționaliști”, „lași” și „lipsiți de demnitate națională” – atribuite de grupul 1, se

Tabelul 12. Stereotipuri negative (după numărul de atribuiri) pentru studenții din Republica Moldova (față de oameni în general), atribuite de către lotul de subiecți, grupat pe facultăți

Calități psihomorale negative (Atribute)	Diferențe semnificative între medii ponderate			
	Litere	Electronică	Științe Politice	Construcții
Violenți				-0,79
Tradiționaliști				-1,00
Lași				-0,56
Lipsiți de demnitate națională				-0,50

mențin și în cazul grupului de subiecți de la Facultatea de Construcții, având scorurile diferențelor aproximativ apropiate.

Discuție

Privite cu o oarecare rețineră, din cauza eșantionului de volum mic, datele rezultate din cercetare susțin ipoteza de la care am pornit. Astfel, studenții români, care au colegi sau prieteni din Republica Moldova, care își fac studiile în România, au o imagine mai favorabilă (exprimată printr-un număr mult mai mare de calități psihomorale pozitive) față de cei care nu i-au cunoscut pe aceștia. Însă merită subliniat faptul că, grupul de subiecți ce nu cunosc studenți basarabeni (grupul 1) atribuie calități care au înregistrat scoruri mai pronunțate față de atributele grupurilor 2a și 2b. Grupul 1 și 2a (subiecți care au colegi de facultate basarabeni tineri) atribuie același număr de calități – patru. Pe când grupul 2b (subiecți care au prieteni studenți moldoveni) atribuie de două ori mai multe – opt calități psihomorale. Această situație este explicată și prin faptul că relațiile interpersonale strânse (prietenia) duc la o cunoaștere îndeaproape a interlocutorului, facilitând astfel accesul la o

informație mai complexă a acestuia. Pe când cei care nu au contact cu studenții basarabeni dețin o informație mai săracă despre ei, fapt demonstrat și de numărul mic de calități atribuite, dar cu scoruri pronunțate, rezultate din cercetare.

Conform calităților psihomorale atribuite, studentul basarabean are un stereotip pozitiv bine conturat la capitolul demnității naționale și întraajutorării celorlalți, calități consemnate de toate cele trei grupuri. La fel, aceștia sunt „recunoscători”, „viteji” și „modești”, (cu diferențe semnificative cuprinse între -1,00 și -0,63).

În cazul stereotipurilor negative, ipoteza este susținută de datele obținute pentru grupul de subiecți care nu au cunoscut studenți din Republica Moldova. Aceștia atribuie mult mai multe calități psihomorale negative decât subiecții care au colegi și/sau prieteni studenți basarabeni, deci implicit au o imagine mai nefavorabilă. Astfel, grupul 1 delimitează patru defecte cu diferențe semnificative între medii bine conturate pe fundalul general al datelor obținute (între -1,00 și -0,59), pentru două dintre atribute având și un nivel de semnificație $p < 0,05$. Dintre celelalte două grupuri (2a și 2b), doar grupul de subiecți ce au prieteni studenți de peste Prut, a atribuit un singur defect („nechibzuiți”),

care are scorul cel mai mic (-0,50) pe fundalul rezultatelor pentru stereotipul negativ. Toate aceste rezultate validează efectul pozitiv al „ipotezei contactului” (Allport, 1954) în cazul de față.

Datele obținute prin împărțirea eșantionului pe grupe de facultăți, susțin ideea că în cazul în care există un contact frecvent și calitativ cu studenții din Republica Moldova, atunci imaginea este mai favorabilă. Drept argument, sunt rezultatele obținute pentru grupul de subiecți de la Facultatea de Electronică, unde toți au prieteni studenți din Moldova de peste Prut și se întâlnesc în fiecare zi cu aceștia. Stereotipul negativ apare la studenții de la Facultatea de Construcții, unicul grup care cuprinde subiecți ce nu cunosc studenți basarabeni.

Așadar, rezultatele acestei cercetări prezintă studentul din Republica Moldova, venit la studii în România, drept unul cu demnitate națională, recunoscător și gata să-i ajute pe ceilalți, însă violent și tradiționalist (atribuiri date de toate grupurile).

Rezultatele studiului, cu mici observații, susțin ipoteza de la care am pornit. Aplicată pe un eșantion mai mare, cercetarea poate releva aspecte care nu s-au putut contura în studiul meu. Tot în acest mod există posibilitatea explicării anumitor contraste apărute: de exemplu, pentru același grup de subiecți (care nu cunosc studenți basarabeni) au apărut ambele atribute bipolare „au demnitatea națională” și „lipsiți de demnitate națională”, cu un scor mai pronunțat pentru prima calitate. Drept urmare, se poate introduce în cadrul chestionarului o întrebare suplimentară care să clarifice această nuanță. De asemenea, se pot contura anumite aspecte referitoare la comunicare și relații interpersonale, punându-se accent pe întrebări ce relevă frecvența întâlnirilor intenționate, și nu întâmplătoare sau impuse (cursurile și seminariile de la facultate).

Rezultatele cercetării trebuie privite cu prudență, din cauza eșantionului de volum mic și nereprezentativ la nivel național. Totuși, datele obținute reprezintă o pretestare a instrumentului în cazul ipotezei acestui studiu, cât și un punct de plecare pentru alte cercetări ulterioare în acest domeniu.

Concluzii

Prin cercetarea de față am studiat trăsăturile psihomorale atribuite studenților basarabeni, care, ieșite în evidență prin raportarea la trăsăturile psihomorale ale studenților în general, au determinat stereotipurile studenților români despre studenții din Republica Moldova, care își fac studiile în România. În același timp, am urmărit legătura dintre imaginea atribuită tinerilor de peste Prut și rolul comunicării și al relațiilor interpersonale în crearea și îmbunătățirea acesteia, prin diminuarea stereotipurilor.

Rezultatele studiului (deși realizat pe un eșantion de volum mic) relevă faptul că relațiile interpersonale și comunicarea între membrii acestor două grupuri conduce la eliminarea „imaginilor false”. Prietenia dintre studenții români și cei basarabeni determină atribuirea unui număr mare de caracteristici psihomorale pozitive. În schimb, lipsa unui contact cu aceștia prezintă existența unor stereotipuri negative mult mai puternic conturate, în comparație cu cele identificate la subiecții care au cunoștințe în rândul studenților moldoveni.

Deși în cercetare mi-am propus să studiez aspectele ce țin de diminuarea stereotipurilor prin intermediul comunicării interpersonale, am putut observa și gradul de integrare a studenților basarabeni în grupul studenților români, care au constituit

eșantionul de investigare pentru studiul de față. Astfel, în cazul lotului de subiecți investigat, rezultatele arată un grad înalt de integrare : 47 dintre cei 68 de subiecți, care cunosc studenți din Republica Moldova, sunt prieteni cu aceștia din urmă. În acest sens, consider că prietenia dintre cele două grupuri de studenți amintite constituie o oportunitate de adaptare mult mai ușoară a tânărului din Republica Moldova în mediul social din România.

Cercetarea în acest domeniu poate fi continuată prin aplicarea chestionarului pe un eșantion compus din studenți români, reprezentativ la nivel național. Același chestionar poate fi aplicat pe studenții basarabeni, care își fac studiile în centrele universitare din România, pentru a determina autostereotipul acestora („ imaginea de sine ” sau „ stereotipurile referitoare la propriul grup etnic ”, *apud* Chelcea *et al.*, 1998, 270). La fel, se poate realiza un studiu care să cerceteze comparativ cum se percep studenții basarabeni pe ei înșiși și cum cred că sunt ei percepuți de către

colegii lor români. Aceleași instrumente pot fi aplicate pentru a studia cum sunt văzuți studenții români de către semenii lor basarabeni. Analizate în paralel, rezultatele vor putea arăta unde se află cauza ce a determinat apariția unor fenomene de genul formării și menținerii unor stereotipuri, al neintegrării și enclavizării studenților din Republica Moldova. Pentru obținerea de rezultate calitative se pot realiza și interviuri individuale și de grup cu studenți români și basarabeni în centrele universitare unde cei din urmă își fac studiile.

În contextul integrării României în Uniunea Europeană și creării spațiului comunitar, consider că preocuparea pentru imaginea studentului basarabean din mediul universitar românesc este importantă chiar și pentru simplul fapt că acesta reprezintă imaginea Republicii Moldova. Ori, în secolul în care ne aflăm, pe plan mondial, se simte o preocupare acerbă pentru imaginea de țară.

Notă

1. Eșantionul a fost divizat în două categorii de grupuri. Grupurile din prima categorie au fost împărțite în funcție de răspunsurile la întrebările 38 („Cunoașteți studenți din Republica Moldova, care își fac studiile în România ?”) și 40 („Aveți prieteni din Republica Moldova, care sunt studenți în România ?”) din chestionar. Grupurile din categoria a doua au fost împărțite după facultăți.

Bibliografie

- Abraham, Dorel și Andreescu, Viviana. (1994). Investigarea și evaluarea relațiilor interetnice. *Sociologie Românească*, 2-3, 119-124.
- Bourhis, Richard Y. și Leyens, Jaques-Philippe. [1994] (1997). *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*. Iași: Editura Polirom.
- Chelcea, Septimiu. (1994). Reprezentarea socială a identității naționale a românilor. *Sociologie Românească*, 2-3, 193-204.
- Chelcea, Septimiu și Moțescu, Maria. (1996). Stereotipurile etnice ale studenților. *Revista de psihologie*, 1-2, 65-76.
- Chelcea, Septimiu, Vlăduț, Mihaela, Mihalache, Veronica și Radu, L. (1998). Cercetări psihosociologice concrete privind reprezentarea socială a identității naționale a românilor. În Chelcea, Septimiu (coord.), *Memorie socială și identitate națională*, București: Editura I.N.I. 263-287.

- Chelcea, Septimiu. [2001] (2004). *Metodologia cercetării sociologice : metode cantitative și calitative* (ed. a II-a). București : Editura Economică.
- Chelcea, Septimiu. [2000] (2005). *Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor socioumane*. București : Editura Comunicare.ro.
- Chiru, Cristina. (2000). Atribuirea de calități și defecte psihomorale. În Constantinescu, Cornel (ed.), *Stereotipuri, reprezentări și identitate socială*. Pitești : Editura Universității din Pitești, 181-233.
- Ciobanu, Vitalie. Dosar „Contrafort” : Basarabeanul studios între Orient și Occident. *Contrafort*, 11(97) (<http://www.contrafort.md/2002/97/index.html>).
- Comunicarea și mobilitatea studenților : Materialele Mesei Rotunde de la Cluj-Napoca, România, 6-7 mai 1999*. (1999). Chișinău : Editura ARC.
- Jaba, Elisabeta și Grama, Ana. (2004). *Analiza statistică cu SPSS sub Windows*. Iași : Editura Polirom.
- Lippmann, Walter. [1922] (1991). Stereotypes. *Public Opinion*. New Brunswick : Transaction Publishers, 79-156.
- Năstas, Dorin. (2003). Stereotipuri, prejudecăți și discriminare. În Neculau, Adrian (coord.), *Manual de psihologie socială*. Iași : Editura Polirom, 225- 275.
- Mihalcea, Eugenia. (2005). Tinerii basarabeni, români la bătrânețe. *Jurnalul Național* (<http://arhiva.jurnalul.ro/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=363672>).
- Stănculescu, Elena. (2003). *Stereotipurile și vârsta în psihologia socială*. București : Editura Credis.
- Zamfir, Cătălin și Vlăsceanu, Lazăr (coord.) (1993). *Dicționar de sociologie*. București : Editura Babel.

Anexa A

Inventar de atribute etnice

(elaborat de Septimiu Chelcea)

Studenții, indiferent de naționalitate, etnie sau rasă, au într-o măsură mai mare sau mai mică defecte și calități psihomorale. În studiul de față dorim să aflăm cum evaluați dvs. atributele etnice ale studenților din Republica Moldova.

Vă rugăm să apreciați în ce proporție se regăsesc cele 35 de atribute la studenții din Republica Moldova (nici cei mai buni, nici cei mai răi) care studiază în România, cât și la studenții din întreaga lume, în general.

Marcați cu X coloana în care se încadrează proporția din populația caracterizată de fiecare atribut. Dacă, de exemplu, dvs. considerați că studenții, în general (fără să vă gândiți la un grup etnic anume), sunt în proporție de 51-75% harnici, atunci marcați cu X coloana corespunzătoare din dreapta liniei duble.

	%	100 -76	75-51	50-26	25-0	0-25	26-50	51-75	76-100	%
1	Leneși							X		Harnici

18	Atei									Religioși
19	Nerecunos- cători									Recunos- cători
20	Fricoși									Curajoși
21	Egoiști									Altruști
22	Înclinați spre misticism									Înclinați spre raționalism
23	Fără spirit de organizare									Au spirit de organizare
24	Pesimiști									Optimiști
25	Au fire închisă									Au fire deschisă
26	Lipsiți de inteligentă									Intelenți
27	Lipsiți de demnitate națională									Au demnitate națională
28	Individualiști									Colectiviști
29	Prefăcuți									Neprefăcuți
30	Dușmănoși									Prietenosi
31	Agitați									Calmi
32	Triști									Veseli
33	Vorbăreți									Cumpătați la vorbă
34	Certăreți									Linștiți
35	Lipsiți de simț artistic									Au simț artistic

În continuare, vă rugăm să ne răspundeți (prin *încercuirea cifrei corespunzătoare*) la câteva întrebări privind relațiile dintre studenții români și cei din Republica Moldova care își fac studiile în România.

36. Ați vizitat vreodată Republica Moldova ?	DA	NU
	1	2
37. Ați dori să vizitați Republica Moldova ?	DA	NU
	1	2
38. Cunoașteți studenți din Republica Moldova, care își fac studiile în România ?	DA	NU
	1	2
(Dacă răspunsul este „DA”, urmează întrebarea 39; dacă răspunsul este „NU”, urmează întrebarea 42).		
39. Aveți colegi din Republica Moldova, în facultatea dvs ?	DA	NU
	1	2
40. Aveți prieteni din Republica Moldova, care sunt studenți în România ?	DA	NU
	1	2

41. Dacă aveți (DA), cât de des vă întâlniți cu ei ?

În fiecare zi	De câteva ori pe săptămână	De câteva ori pe lună	Alte situații
1	2	3	4

Pentru a putea grupa opiniile exprimate, vă rugăm să precizați câteva date despre dvs.
Vă asigurăm că răspunsurile sunt *confidențiale*.

42. *Sexul* :
masculin 1
feminin 2
43. *Vârsta* :
între 17 și 19 ani 1
între 20 și 24 ani 2
între 25 și 29 ani 3
peste 29 ani 4
44. *Domiciliul Stabil* :
urban 1
rural 2
45. Facultatea

46. Anul de studiu

Abstract

From 1990, the youth from Republic of Moldova study in the universities of Romania. Their success depends on the process of integration, accommodation in a new environment and communication with Romanian students. These processes are connected with the perception and the image that the persons have with whom they take social contact. That is why I consider that the pictures inside Romanian students' minds – the stereotypes – about the students over the Prut River are framing in function of interaction and personal communication's process.

I have proposed to study Romanian students' stereotypes about the Moldavian students who study in Romania. The research's idea has come from my experience in Romanian university environment over the last four years. In this period, I noticed that some friends and classmates, who, at that time, have not acquainted youth from Republic of Moldova, had wrong and schematic information about them. In addition, they had a less favourable image comparing with those who had social contacts with youth from Republic of Moldova. The purpose of this study consists in stating the role of interpersonal communication in decreasing the Moldavian student's stereotype, who study in Romania.

Primit la redacție : decembrie 2005